

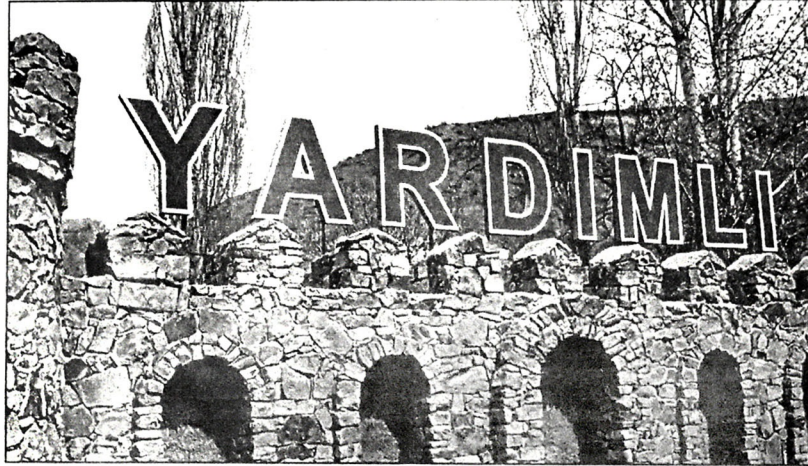
Mən Yardımlı elinin "Bəylər kəndi" kimi tanınan Gilar kəndində 26 mart 1937-ci ildə Sultanlı ailəsində doğulmuşam. Avtobiografiyam təkcə uğurlarımdan ibarət deyildir. Bu, həm də həyat yolumda başıma gələnlərin, rastlaşdıklarımın kiçik bir hissəsini əhatə edir. Onlardan vaz keçib yalnız uğurlarımdan danışmaqdan da vaz keçirəm.

(Əvvəlki ötən saylarımızda)

Məqalələrimi, pullarımı, pullarımı, ayaqqabılarımı, müdafiəyə hazırladığım dissertasiyaları, Moskvada zəngin faktlar özlüyündə yazdığım dəftərimi də sel apardı. Bir neçə gündən sonra Moskvaya teleqram göndərib başıma gələnləri, müzakirəyə gələ bilməyəcəyimi Elmi Şuraya bildirdim. Məni işə götürməsi üçün yanvar ayında ikinci kursda oxuyarkən optika fənnindən müəllimim olmuş Azərbaycan Dövlət universitetinin rektoru Mehdi Əliyevə müraciət etdim. O, spektroskopiya sahəsində ixtisaslaşmış olduğuma görə məni kimya fakultəsinə laborant vəzifəsinə qəbul etdi.

O vaxtlar kimyəvi maddələrin molekul quruluşunu spektral yolla öyrənilməsi sahəsi aktual idi. Bu sahədə Bakıda müxtəssis də demək olar, yox dərəcəsində idi. Ancaq çox sarsılmışdım, dissertasiya işinə yenidən başlamaq üçün Bakıda lazımı şərait yox idi. İşləsəydim, şəraiti də özüm yaratmalı idim. Başıma gələnləri isə, heç kime demirdim, desəydim, bədvəd adamların bu işlə məşğul olmağına mümkün qədər imkan verməyəcəklərini öncədən bilirdim. Hamı dissertasiya işimin hazır olduğunu bilirdi, müdafiə vaxtına demək olar, hər gün maraqlanırdılar. Çox gərgin durumda idim, mənəvi cəhətdən sıxılırdım. Bununla, işin bərpası mümkün olan bölümdün bərpə etməli, olmayanı isə yenidən işləməli idim. Özlüyümdə bu yolu tutmaq, mütləq elmi ad almaq qərarına gəlmişdim. Başqa bir variantın seçilməsini qəbul etməyi ağılıma sığdırmırdım. Ancaq ağılsızlaşmış dərəcə təqibləri, əngəllər üzəlməli olacağına da bilirdim. Bunlarla yanaşı, iradəm də, qətiyyətim də tükenmirdi. Bunun sayəsində sel aparmış dissertasiyamin bir hissəsini qısa müddətdə bərpə edə bildim.

Maddələrin kristal quruluşunun araşdırılması sahəsində dünyanın aparıcı alimlərindən sayılan Xudu Məmməd, bir də onun şagirdi fizika-riyaziyyat elmləri namizədi, rentgen quruluşu analizi sahəsində tanınmış müxtəssis Anatoli Nikolayevič Şnulinin rəhbərliyi altında bir sıra üzvi maddələrin kristal quruluşunun öyrənilməsinə aid eksperimentlər qoyub yeni nəticələr aldım. Onların rəhbərliyi altında yenidən dissertasiya yazdım. Hazırladığım birinci dissertasiyam bəzi üzvi maddələrin üzvi həlledicilərlə hidrogen rabitəsinin spektroskopiya üsulu ilə öyrənilməsinə həsr edilmişdi. Ancaq bu işdə rentgen quruluşu analizi təbiiqinin lazım olduğunu məsələlər də var idi. Ona görə də ikinci dissertasiyamda həmin məsələlərin həl edilməsini

Avtobiografik xirdalıqlar

ikinci dissertasiyamin zəruri hissəsi kimi Xudu müəllimə qəbul etdirə bildim.

1972-ci ildə dissertasiya işimin artıq müdafiəyə hazır olduğunu görməli alimlərimiz Akademik Əli Quliyevlə professor Xudu Məmmədova bildirdim. Onlar Gürcüstan Sovet Sosialist Respublikası Elmlər Akademiyasının Akademiki Tsitşvili ilə əlaqə saxlayıb mənim dissertasiya müdafiə etməyimi təşkil etməyi xahiş etdilər. Sonra hər ikisi bir-birindən xəbərsiz Tiflis şəhərinə, Tsitşvilinin yanına gəlməyi məsləhət bildirdi. Getdim, gürcüstan alimi müdafiə şurasının üzvü olduğu Tiflis Dövlət universitetində həll etdi, məni müdafiə şurası sədrinin yanına göndərdi. Professor məni qarşıladı, indiki BDU-da professor Cümşüd Zülfiqarlı ilə 40-ci illərdən dostluq etdiyini, onu tanıyıb-tanımadığını soruşdu, bir-iki günə işin müzakirəsini, avtoreferatın buraxılmasını təklif edəcəyini söz verdi. Dediylə vaxtda müzakirəni Tsitşvilinin iştirakı ilə təşkil etdi. Çıxış edənlər işi müdafiəyə buraxmaq qərarı çıxartdılar. Bununla, sədr bir gün bundan sonra avtoreferatın buraxılma tarixini müəmmali şəkildə bir ay sonraya saxladı. Dediylə vaxtda onun yanına gəldim. Ancaq o, mənim dissertasiyamin Tbilisi universitetinin müdafiə şurasına uyğun olmadığını bildirdi. Qəbul olunmuş qərarın dəyişdirilmə səbəbini soruşdum, deməsinə çox təkid etdim, onu başa düşəcəyimi bildirdim. Professor onun deyəcəyini heç kəsə deməyəcəyimi kişi kimi sözlə verməyimi istədi, mən də buna söz verdim. O, dedi: "Cümşüd İsmayiloviçlə telefonla danışdım, o, həmin dissertasiyamin BDU-da müzakirə edilmədiyini (BDU-da keçirilən müzakirə protokolu, rektorun məktubu işdə var idi - B.S.), müdafiə olduğunu təqdirə ciddi qalmaqala baş verəcəyini dedi". Professor dedi "mən Cümşüd İsmayiloviçə yaxşı tanıyıram..."

Bu "məhvədiçi" zərbinin sarıntısını keçirmək mənim üçün çox ağır keçdi. Professor

Cümşüd Zülfiqarlı rüşvət almayan, dosda dost, düşməne düşmən kimi baxan, böyük dünyagörüşə, hüquq biliklərinə, güclü iradəçiliyə bəcağına malik bir insan idi. Təbəqiliyində olanlardan, onunla ünsiyyətdə, təmasda olanlardan həmişə saygılı istəyirdi, istəyirdi, onu sayınlardı, hər işi onunla məsləhətləşsənlər, ona demədən bir addım belə, atmasınlar, onun sözüne danışıqsız əməl etsinlər. Bunu normal hal kimi də qəbul etmək olardı. Ancaq bu, insanın müstəqilliyini məhdudlaşdırırdı, sərbəstliyini əlindən alırdı. Doğrusu mən qanunlara, mənəvi dəyərlərə əməl etməyi, ancaq müstəqil olmağı üstün tutan idim. Müstəqilliyi, sərbəstliyi itirəndə hansısa bir iş görmək mənim üçün çətin olurdu. Ona görə də müəllimin "qəlibi"ne sığa bilmirdim. Cümşüd müəllim isə belə təbii adamlarla barışmırdı, elələri isə susdurmağa, məhv etməyə onun gücü çatırdı. Bu "qəlibə" sığmayanların onun qəzəbinə tuş gəlirdi. Belə adamlar çox idi. Mən də bu qəzəbə tuş gələnlərdən idim, ancaq nə təslim olmurdum, nə də nəyə isə güzəştə gəlmirdim. 1972-ci ilin iyun ayı idi dissertasiya işimdə lazım gəlmiş əlavə işlərin yerinə yetirilməsi üçün Leningradşəhərində işləməyə ehtiyac yaranmışdı. Ona görə uzun müddət Leningradda işləməyim lazım idi.

Siyasi çalışmaları

Sovet imperiyasının qəddarlığı, amansızlığı uşağ çağlarımdan qəlbimdə ona nifrət, kin, etimadsızlıq yaratmışdı. Ona görə də ovaqatım onun bu eməllərini izləmək, dərək etmək istiqamətinə köklənmişdi. Körpə uşaqların Atasını əsassız yere güllələyib özlərini sürgün etməyin yalnız amansızlıq, qəddarlıq olduğunu anlaya bildirdim. Bu amansızlığın, bu boyda qəddarlığın sirrini anlaya bilmirdim. Həm də ne atamın güllələnməsini, nə də özümüzdün sürgün olunmağımızı heç yerdə danışmırdım, heç kime demirdim. O çağlar bunları

zəncirinin ayrı-ayrı halqaları idi, həm də onu göstərirdi, biz əzəli, rəhimsiz, məkirli bir imperiyanın tələsinə düşmüşük, bu tələdə çabalayırdıq.

Uşağ çağlarımda kənd mühitində eşitdiklərimlə, gördüklərimlə geniş şəhər mühitində eşitdiklərim, gördüklərim arasında əlaqə axtarıb tapırdım, çıxış yolu arayırdım, qənaətlərə gəlirdim. Tələbəlik illərimdə imperiya xisləti ilə bağlı gördüklərimi, duyduqlarımı incələyirdim, münasibətlərimi ortaya çıxarırdım, ayırırdım xüsusi dəftərə köçürürdüm. O zamanlar rus-sovet imperiyasının quldur təbiəti, zülm, istismar məşini olduğu, işlərin hiylə, məkr üzərində qurduğu, şovinist daxili siyasəti ilə bağlı duyduğum hər şeyi izləməyə çalışırdım. Yazı sürətim çox zəif, xəttim isə qalay idi. Bir səhifəlik yazını bir sa-

Bəhmən SULTANLI

ata yazırdım. Ona görə də yazmaq mənim üçün həm də işgəncə idi.

Aspiranturaya daxil olduğum 1964-ci ilin dekabrında Moskvaya gədən zaman imperiyanın xislətinə aid yazdığım dəftərin mühafizəsi qarşıma çıxan ən böyük çətinlik oldu. Düşündüm, dəftəri özümə aparsam, ələ keçə bilərəm, onda özüm həbs oluna- rəm, cəzamnı üstünə "Xalq düşməni"nin, "Əksinqılbaçı"nın oğlu olmağımın da cəzası gələr, ələmək istədiyimin hamısı puç olar, kənddə də ailəmiz bir daha təqib olunar, gözümlə xidməti salınar, dilgödəkiyə, gözüqıpqığla məruz qalar. Aparıb kənddə qoymuş olsam, dəftər ələ keçə bilərəm, ələ keçsə, ailəmizin "xalq düşməni"nin, "əksinqılbaçı"nın ailəsi olduğu sübut olunar, özüm də axtarılıb tapılaram, ağır məddə ilə həbs oluna- rəm. Şəhərdə dəftəri etibar edə biləcəyim adamları da yox idi. Ona görə də iki yol ayrıcında qalmışdım: ya elmdən, ya da dəftərdən əl çəkməli idim. Günlərcə ac qala-qala, daim ehtiyac içində yaşaya-yasaya, maddi ehtiyaclar mənəvənəsinə sınıxılırlar tab gətirə-gətirə, anamdan ötrü daim nigarçılıq keçirə-keçirə, təqiblərə, təzyiqlərə sinə gərə-gərə ələ bir ağır fakültə bitirmişdim... İtirac-qlarımın qazanacağımları tutuşdururdum. Fizika elmi ilə məşğul olmaq, bu möhtəşəm elm sahəsində elmi ad almaq ən böyük arzularımdan idi. Bir də, düşündürdüm, elmi addım olsa, mənə qarşı təqiblər, təzyiqlər də zəifləyər, siyasi təhlükəsizliyim üçün özlü, yaranar. Buna görə elm dalınca gəlməyi o şəraitdə dəftərin mühafizəsindən üstün tutdum.

(Ardı var)